

„Rex nunquam moritur“ – nesmrteľné čaro monarchie a jej obradnosti

Karol Gazdík

19. septembra 2022 ✚ *Spoločnosť*

8. september 2022 – zámok Balmoral v Škótsku sa stáva dejiskom smutnej udalosti – úmrtia Jej Veličenstva kráľovnej Alžbety II., kráľovnej Spojeného kráľovstva a ostatných území Commonwealthu. Končí sa druhá alžbetínska éra, odchádza symbol stability a tradície. *Regina mortua est, Vivat rex Carolus III.* A tu by som sa zastavil. Akokoľvek je smutná a bolestná smrť korunovanej hlavy, Koruna ako inštitúcia musí žiť ďalej. A ona v duchu francúzskeho „*Le roi est mort, vive le roi!*“ (Kráľ je mŕtvy, nech žije kráľ) skutočne žije a ide ďalej. Nezastavuje sa. Túto skutočnosť si uvedomoval aj francúzsky kráľ Ľudovít XIV., keď na smrteľnej posteli povedal: „*Odchádzam, ale Francúzsko ostáva naveky.*“

Úmrtie Jej Veličenstva o čosi viac priťahuje naše pohľady na inštitúciu monarchie. Mnohí sa hlavne zaujímajú o konkrétne osoby, ktoré kráľovskú rodinu tvoria, no mňa priťahuje tradícia, kontinuita, posvätno, tajomno, zmysel pre povinnosť a v neposlednom rade tiež protokol – veci, ktoré sú monarchii vlastné a tak blízke. Takmer každého niečo na monarchii fascinuje a médiá sú jej v päťach, aby čo najviac o jej „tajomstvách“ mohli vypustiť do sveta. Dokonca ani Rudé právo – denník a ústredný tlačový orgán Komunistickej strany Československa – nezostalo vo februári 1952 voči informácii o úmrtí Alžbetinho otca Jeho Veličenstva kráľa Juraja VI. úplne ľahostajné. Hoci stroho, no predsa informovalo: „*V noci na stredu 6. februára zomrel v Sandringhame vo veku 56 rokov britský kráľ Juraj VI., ktorý vládol od roku 1936. Britskou kráľovnou sa stáva jeho dcéra Alžbeta.* (ČTK)“

Jej Veličenstvo kráľovná Alžbeta II. zdraví zamestnancov NASA v Goddard Space Flight Center, Maryland, máj 2007.

zdroj: wikimedia commons

„*Monarchia je štátna forma, ktorá prináša niečo, o čo ľudia stoja, a to je kontinuita. To je pozitívum monarchie,*“ povedal v roku 2021 v programe Interview potomok rakúskych a rakúsko-uhorských cisárov Karol Habsburský, ktorý má ako pretendent trónu formálny nárok na oslovenie a titul: *Jeho Cisárska a Kráľovská Výsosť, arcivojvoda Karol Rakúsky*

. Dôkazom formálnej správnosti tejto titulatúry bolo jeho oslovenie pápežom Benediktom XVI. Ten ho napríklad v roku 2011 oslovil ako „*Vaša Kráľovská Výsosť, arcivojvoda Karol Rakúsky*“.

Monarchia je Božie poslanie zušľachťovať a pozdvihnúť zem. Dáva ľuďom ideál, ku ktorému môžu smerovať. Vzor vznešenosti a povinnosti. Monarchia je volanie od Boha. Preto sa korunovácia panovníka koná v chráme, nie v budove vlády či parlamentu. Preto je panovník pomazaný, nie menovaný. Preto korunu nasadzuje panovníkovi biskup či arcibiskup, nie minister či štátny úradník.

V súčasnosti sa stretávame hlavne s konštitučnou monarchiou, ktorá je opakom absolutistickej. Monarcha má v takomto zriadení obmedzenú moc ústavou, ktorej latinský názov je *constitutio*, teda konštitúcia. Odtiaľ to pomenovanie. Panovník v takomto štátnom zriadení nie je vlastníkom štátu (ako v patrimoniálnej monarchii), je len jeho hlavou s reprezentačnými povinnosťami a podlieha rovnako ako ostatní občania spomínanej ústave. Kráľ by mal byť preto špičkový znalec ústavy a jej ochranca, tak ako bola Jej Veličenstvo kráľovná Alžbeta II.

Jej Veličenstvo kráľovná Alžbeta II. prichádza v sprievode svojho syna na Štátne otvorenie parlamentu.

zdroj: flickr/UK Parliament

Navonok sa zdá, že konštitučný kráľ nemá vlastne žiadnu reálnu moc a nerobí nič. Je absolútne apolitický, zdržanlivý, nestranný, až to pôsobí, ako keby nemal žiadny názor. Lenže každý človek má svoj názor, ktorý rád prezentuje a v tomto ohľade je preto „nerobenie nič“ tá najťažšia vec, ktorú konštitučný panovník vykonáva. Byť nestranný totiž nie je prirodzené a ani ľudské. Kráľ musí bojovať so svojim ja, so svojim egom a pýchou, a to sú najťažšie výzvy, ktorým musí úspešne čeliť. Koruna má totiž prednosť pred jeho vlastnou osobou. V mojich očiach je byť konštitučným kráľom oveľa väčšie bremeno a námaha, ktorá sa ani zďaleka nevyrovná postaveniu absolutistického panovníka, ktorý sa reálne zodpovedal iba Bohu a nikomu inému. Preto aj v tomto prípade explicitne platí Shakespearovo „*ťažká je hlava, čo nosí korunu*“.

Na sociálnych sieťach sa v tomto duchu aj objavujú názory, že „načo majú v Anglicku kráľa, keď aj tak reálne nevládne“. Vláda Spojeného kráľovstva je však Vláda Jeho Veličenstva a premiér je panovníkom menovaný predseda tejto vlády. Hoci kráľ nevykonáva výkonnú moc, treba si uvedomiť, že je na vrchole mocenskej hierarchie a je pevnou súčasťou celého ústavného zriadenia. Úlohou konštitučného kráľa nie je reálne vládnuť, jeho úlohou je hlavne zaistiť riadnu vládu. Má právo radiť, povzbudzovať, varovať či žiadať o rezignáciu premiéra v prípade jeho neschopnosti. Kráľ je summa summarum zodpovedný za efektívne fungovanie jeho vlády.

Štátne otvorenie parlamentu v roku 2014.

zdroj: flickr/UK Parliament

Kráľ okrem iného dotvára symbol štátnosti. Vďaka svojej apolitickosti stojí nad (často špinavou) politikou, ktorá sa spája s mocenskými záujmami ľuďom volených reprezentantov. V parlamentarizme totiž legitimita moci pochádza od ľudí a teda z vertikálneho hľadiska vychádza zdola. V absolutizme pre zmenu legitimita moci pochádzala z vôle Boha. Neomylný Boh si dotyčnú osobu vyvolil za panovníka. Teda z vertikálneho hľadiska moc vychádzala zhora. V európskom kresťanstve je Božské právo kráľov alebo akési „Božie poverenie“ politickou a náboženskou doktrínou politickej legitimacy monarchie. Vychádza zo špecifického metafyzického rámca, v ktorom je panovník pred narodením predurčený, aby zdedil korunu. A konštitučná monarchia z tejto kontinuity čerpá, keď si ponecháva v titulatúre panovníkov výraz *„z milosti Božej kráľ/kráľovná...“*.

Prínosom monarchie nie je len kontinuita, ale i vyžadovaná reprezentatívnosť, zodpovednosť a česť. Panovník má úplne inú zodpovednosť za krajinu, ako politik zvolený na 4 alebo 5 rokov. A čo sa týka finančnej stránky? No mne osobne by bolo sympatickejšie financovať z daní jednu kráľovskú rodinu, ako neustále nových a nových prezidentov, ktorí majú potom doživotnú rentu aj keď už nie sú v úrade, nehovoriac o tých obrovských nákladoch na prezidentské voľby.

Novým kráľom Spojeného kráľovstva sa teda stal v momente Alžbetinho úmrtia jej najstarší syn Charles a vládnuť bude ako Jeho Veličenstvo kráľ Karol III. Korunovácia ho však ešte len čaká. Zaručuje to zákon *„Rex nunquam moritur“*, čo v preklade znamená *„kráľ nikdy nezomiera“*. Vďaka tomu môžu prejsť na následníka trónu panovnícke právomoci automaticky. Nevzniká tak stav bezvládia.

V európskych monarchiách bolo (aj je) zaužívanou i uzákonenou tradíciou, že kráľom sa stáva v duchu primogenitúry prvorodený syn vládnuceho monarchu po tom, čo zomrie alebo abdikuje. No úplne automatické to nie je, aj keď sa to tak môže zdať. Hľadiac teraz na Spojené kráľovstvo môžeme evidovať akési dva kroky k tomu, aby sa následník trónu stal legitímnym kráľom. V prvom rade to musí sám prijať, rovnako ako v konkláve zvolený kardinál za pápeža. Ten je dopytovaný otázkou, či prijíma kanonickú voľbu za Najvyššieho veľkňaza. V prípade následníka trónu je protokolárnou cestou ako sa stať kráľom tzv. obrad prsteňa.

Tento zaujímavý obrad pútavo opísal historik, heraldik, genealóg a odborník na šľachtu Denis Pongrácz. S jeho dovoľením určité časti odcitujem.

„Tento (obrad) má svoje korene už v časoch cisárov v starom Ríme. Je to obrad, kedy sa z princa stane kráľ. Nástupník musí mať ochotu najprv prijať moc, a preto vznikol práve tento obrad prsteňa. Tým, že je ochotný prevziať prsteň, symbol zviazania moci spirituálnej (ochranca viery) aj kráľovskej (svetskej, pečať s erbom minulého panovníka alebo dedičného)

potvrdí „manželstvo“ so štátom a neskôr aj korunou na korunováci.

V tomto prípade, zrejme ak Alžbeta II. zomrela prirodzenou smrťou, teda ležiac na lôžku vydýchla a lekár skonštatoval smrť, najvyšší komorník si kľakne k lôžku, priloží čelo na ruku zomrelej panovníčky, kľaciac pri lôžku jej stiahne kráľovský prsteň, pristúpi k následníkovi a opýta sa ho na meno, ktoré si zvolí ako kráľ. Potom si pred neho kľakne na ľavé koleno a povie: „Kráľovná je mŕtva, nech žije kráľ Karol III.“ a podá mu prsteň. V tomto okamihu sa z princa stáva kráľ.

Ak sa následník nenachádza pri lôžku, je niekde mimo úmrtia panovníka, najvyšší komorník sadne na koňa (dnes do auta) a príde s prsteňom v sprievode správcu kráľovského paláca a správcu kráľovskej pečate (sú v úlohe svedkov) a obrad prebehne na tom mieste, kde následníka zastihnú.“

Nakoľko je Spojené kráľovstvo konštitučnou monarchiou, kde má hlavné slovo vláda a parlament, musí následník po prijatí kráľovského úradu absolvovať „druhý krok“, v ktorom je oficiálne vyhlásený za kráľa. Deje sa to približne v prvých 24 hodinách po smrti predošlého panovníka, v tomto prípade kráľovnej Alžbety II. Tento ceremoniál prebieha v Paláci svätého Jakuba v Londýne pred Radou pre nástupníctvo, ktorú tvoria členovia Tajnej rady. Denis Pongrácz uvádza, že v tejto rade sú aj heroldi Anglicka, Škótska, Walesu, Severného Írska, potom i člen bankovej rady, arcibiskupi Anglikánskej cirkvi a zástupcovia ďalších ustanovizní. Historicky Rade pre nástupníctvo predchádzal snem šľachty jednotlivých kráľovstiev, ktorý formálne panovníka schválil.

Rada sa potom zide znova, zvyčajne o deň neskôr. Tentoraz sa rady zúčastní aj kráľ, ktorý je bez regálií či insígnií, oblečený ako občan v civilnom odeve, konkrétne v žakete. Nový kráľ vydá vyhlásenie v súlade s tradíciou zo začiatku 18. storočia a zloží prisahu na zachovanie Škótskej protestantskej cirkvi. Svoju prisahu potvrdí i podpisom.

Po fanfárach trubačov sa uskutoční verejná proklamácia, ktorou sa Karol III. vyhlási za nového kráľa. Z balkóna nad Friary Court v Paláci svätého Jakuba to urobí armádny dôstojník Podväzkového rádu. Zvolá: „*Boh ochraňuj kráľa!*“. Od roku 1952 zaznie toto zvolanie prvýkrát. Všetky tieto ceremoniálne náležitosti – vyhlásenie kráľa a jeho prisaha na zachovanie škótskej cirkvi – sa odohrali v sobotu 10. septembra.

Symbolickým vrcholom nástupu na trón bude korunovácia, na ktorú si možno počkáme aj niekoľko mesiacov. Korunovácia je náboženský rituál, ktorý len potvrdzuje kráľa v jeho úrade. Je však zarážajúce, že niečo tak posvätné ako je korunovácia už nie je samozrejmosťou vo všetkých dodnes fungujúcich monarchiách. Totižto, nórsky kráľovský pár Haakon VII. (ako dánsky princ Kristián) a jeho manželka Maud, pôvodne princezná z Walesu, boli v roku 1906 poslednými nóorskymi panovníkmi, ktorí boli korunovaní. Po nich už boli a sú panovníci Nórska len slávnostne vyhlásení, po čom sa absolvuje bohoslužba.

Taktiež aj v Španielsku nie je nový panovník korunovaný, hoci ide o katolícku monarchiu. Denis Pongrácz opísal protokol v Španielsku nasledovne:

„... panovník je vyhlásený za kráľa v Cortes Generales – teda v parlamente, keď zloží prisahu. Počas tohoto aktu sa panovníkovi oblečenému v uniforme (najvyšší veliteľ) nedáva koruna na hlavu, ani žezlo nemá v rukách. Tieto insígnie sú položené na čestnom mieste vedľa, na ústavu prisahajúceho kráľa. Existuje však omša, ktorá síce nie je korunovačná, no španielsky panovník je počas nej Cirkvou vyhlásený ako držiteľ božských práv a cirkevný „ochranca

viery“, ktorý môže vo veciach Cirkvi používať titul Najkatolíckejšie Veličenstvo.“ Ja k tomu ešte dodám, že tento titul „*Rex Catholicissimus*“ prvýkrát použil v bule *Inter caetera* z roku 1493 pápež Alexander VI., udeliac ho španielskym panovníkom. Avšak kráľ Juan Carlos I. a ani Jeho Veličenstvo kráľ Filip VI. (súčasný španielsky kráľ) titul nevyužili, ale ani sa ho nevzdali.

Vyhlásenie španielskeho kráľa Filipa VI. v Cortes Generales.

zdroj: flickr/Ramón Coira

Vyhlásenie je na rozdiel od korunovácie sekulárnejšie – prisahá sa na ústavu, ktorú ľudia akceptujú a rešpektujú. Korunovácia je však „akt pred Bohom“ a je väčšinou silno zakorenená v kultúrno-historickej identite krajiny. Je to čistý prejav kontinuity moci po predkoch. Preto je (podľa mňa) škoda, že sa niektoré monarchie vybrali touto cestou. Nórsko je špecifické tiež v tom, že v ich parlamente sa z iniciatívy komunistických politikov občas hlasuje aj o tom, či budú stále monarchiou alebo republikou, o čom sme sa mohli presvedčiť aj tento rok.

Skôr než sa korunuje nový kráľ Spojeného kráľovstva, je jeho zosnulý predchodca pochopiteľne pochovaný štátnym pohrebom. Štátny pohreb zosnulej kráľovnej bude prvým od roku 1965, kedy mal štátny pohreb britský premiér Winston Churchill. Buckinghamský palác zverejnil oficiálny dátum poslednej rozlúčky s Jej Veličenstvom kráľovnou Alžbetou II., a to v pondelok 19. septembra 2022 vo Westminsterском opátstve. V tento deň bude mať Veľká Británia štátny sviatok, o čom rozhodol nový kráľ.

A ako vlastne vyzerá korunovácia panovníka Spojeného kráľovstva? Zachytil som informáciu, že korunovácia Jeho Veličenstva kráľa Karola III. bude možno oproti jeho predchodkyňi striedamejšia, reflektujúc modernú dobu, no i tak pôjde o fenomenálnu udalosť. Treba si uvedomiť, že korunovácia britských panovníkov je dnes jediná korunovácia stredovekého protokolárneho pôvodu. Obsahuje 5 fáz a koná sa už 900 rokov vo Westminsterском opátstve. Korunovácie organizujú a riadia tradične vojvodovia z Norfolku (od roku 1386) a panovníka korunuje arcibiskup z Canterbury.

Počas obradu korunovácie sa používajú dve kráľovské koruny. Prvou najhlavnejšou, ktorú má panovník na hlave len počas svojej korunovácie, je Koruna sv. Eduarda vyrobená v roku 1661. Ide o kópiu pôvodnej koruny, ktorú nechal roztaviť Oliver Cromwell. Je zo zlata, zdobená 444 drahokamami a váži 2,23 kg. Druhou korunou je Britská imperiálna koruna zhotovená v roku 1937. Tá obsahuje 2 868 diamantov, 273 perál, 17 zafírov, 11 smaragdov a 5 rubínov. Jej hmotnosť tak činí 1,06 kg. Ide o kópiu imperiálnej koruny kráľovnej Viktórie. Jej najvýznamnejšie drahé kamene sú diamant *Cullinan II*, zafír sv. Eduarda a rubín čierneho princa.

Britská imperiálna koruna

zdroj: flickr/UK Parliament

Počas obradu pomazania, odovzdávania insígnií a samotnej korunovácie Korunou sv. Eduarda sedí panovník na drevenom korunovačnom kresle s legendárnym korunovačným kameňom Škóťov, známym ako „Kameň osudu“ alebo aj kameň zo Scone. Po stáročia slúžil na nastolovanie škótskych kráľov, neskôr bol Angličanmi odvezený do Londýna a tu bol až do roku 1996 súčasťou spomínaného korunovačného kresla. Dnes ho môžeme vidieť na hrade v Edinburghu.

Teraz sa vám pokúsím skráteno opísať priebeh korunovácie tak, ako ho absolvovala kráľovná Alžbeta II. Panovník prichádza do Westminsterského opátstva v Zlatom štátnom koči s bielym osem-záprahom. Samotný koč váži takmer 4 tony. Nasleduje slávnostný vstup do Westminsterského opátstva. Šesť dvorných dám (v prípade kráľovnej) alebo pážat (v prípade kráľa) nesie panovníkovu vlečku. Monarcha je zatiaľ bez regálií.

Začiatok obradu, 1. fáza: predstavenie panovníka šľachte a jeho prijatie. Panovník tým presvedča šľachtu, že nie je uzurpátor koruny. V druhej fáze panovník podpíše prísahu a je oblečený do prostého rúcha. V tretej fáze je pod kráľovským zlatým baldachýnom (neseným štyrmi rytiermi Podväzkového rádu) panovník pomazaný korunovačným svätým olejom zloženým z pomaranča, ruží, škorice, pižma a ambry. To premieňa tento okamžik v hlboký osobný zážitok medzi panovníkom a Bohom. Olej sa lieva z ampule z čistého zlata v tvare orla – symbol, že olej posiela z nebies prostredníctvom najväčšieho vládcu vzduchu (orla) samotný Boh. Olej sa lieva na zlatú lyžicu, najstaršiu časť regálií. Moment pomazania kráľovnej Alžbety II. bol z úcty k tomuto svätému okamžiku zahalený „rúskom tajomstva“ – vysielacie kamery sa odklonili a pomazanie nezaznamenali.

Po pomazaní je panovník oblečený do korunovačnej tuniky (po pár momentoch s pridaným korunovačným plášťom) a prijíma kráľovský prsteň – „svadobný prsteň Anglicka“ – symbol panovníkovej celoživotnej vernosti svojmu národu. Potom prijíma meč obetovania, kráľovské jablko, ktoré vyjadruje pozemské povinnosti s náboženskou a morálnou autoritou a žezlo typu „meč“ s diamantom *Cullinan I*, symbolizujúci panovníkovu vojenskú moc a autoritu. Toto žezlo prijíma do ruky v rukavici, aby si pripomínal, že moc má používať s rozvahou.

Nasleduje štvrtá fáza obradu, korunovácia panovníka Korunou sv. Eduarda. Po tom, čo je na panovníkovu hlavu koruna položená, príslušníci šľachty si nasadzujú na hlavy svoje hodnostné koruny – *coronets* – a zvolávajú „*Boh ochraňuj kráľa/kráľovnú!*“. Arcibiskup z Canterbury následne panovníka požehná slovami: „*Boh ťa korunuje korunou slávy a počestnosti tak, aby si v správnej viere a zberom rozličných plodov dobrej práce mohol/mohla získať korunu kráľovstva večného...*“

Piata a záverečná fáza obradu je tvorená intronizáciou a vzdaním holdu novému panovníkovi. Po vzdaní holdu odchádza panovník za oltár do svätyne sv. Eduarda Vyznávača. Tu sa Koruna sv. Eduarda vymení za Britskú imperiálnu korunu a korunovačný plášť sa nahradí zdobenejšou vlečkou oproti tej, v ktorej monarcha prichádzal na obrad. Obrad končí slávnostným odchodom a triumfálnou jazdou mestom za pochodu desiatok tisíc vojakov z krajín Commonwealthu.

Korunovácia anglického panovníka

zdroj: YouTube kanál autora

Čaro, tajomno a posvätno korunovácie dokonale „opísal“ v seriáli *The Crown* (2016 – 2022) vojvoda z Windsoru, bývalý kráľ Spojeného kráľovstva Eduard VIII., ktorý s priateľmi sledoval priamy prenos korunovácie svojej netere. Jeho fiktívnym seriálovým opisom by som ukončil tento svoj článok:

„Jablká a žezlá, symbol za symbolom, nepreniknuteľná spleť tajomna a... liturgie. Je už tak hrozne zložitá, že ju žiadny duchovný, ani historik, ani právnik nemôže nikdy rozplieť.“ Po reakcii prísediaceho, ktorý skonštatoval, že je to šialené, pokračuje: *„Ba naopak, je to premyslené. Kto by chcel transparentnosť, keď môže mať kúzla, kto by chcel prózu, keď môže mať poéziu. Odmyslite si závoj, a čo vám zostane? Len obyčajná mladá žena neoplývajúca predstavivosťou. Ale keď ju takto pekne zabalíte, pomažete olejom, tak... máme tu bohyňu.“*

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/rex-nunquam-moritur-nesmrtnelne-caro-monarchie-a-jej-obradnosti/>